

УДК 371.011.

*Наталія Володимирівна ЛАЛАК,
аспірант,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
ім. акад. Степана Дем'янука*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація

У статті обґрунтовано шляхи і засоби розвитку педагогічної культури майбутніх учителів історії у процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Аннотация

В статье обоснованы пути и средства развития педагогической культуры будущих учителей истории в процессе профессиональной подготовки в высшем учебном заведении.

Педагогіка України переживає складний період переоцінки цінностей. Одним з шляхів її розвитку є підвищення педагогічної культури вчителів. У філософській і педагогічній літературі педагогічна культура розглядається як частина базової культури особистості. Такі якості особистості, як творча індивідуальність, моральна зовнішність вчителя історії, його культура спілкування, педагогічний такт і етика створюють культурне середовище всього суспільства.

Без сформованості педагогічної культури неможливе успішне виховання підростаючого покоління. Багато причин, гальмівних процесів оновлення суспільства, можуть бути подолані за допомогою розвитку загальної і педагогічної культури. Майбутній вчитель має виразно усвідомлювати, що рівень розпитку його педагогічної культури сьогодні визначить завтра духовно-етичний, економічний рівень розвитку суспільства в цілому.

Процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів слід розглядати як поетапне оволодіння ними основами гуманістичної педагогічної культури і розвитку суб'єктивних властивостей педагога як людини культури. Педагогічний ВНЗ повинен підготувати майбутнього вчителя історії до усвідомлення, що він стоїть лише на початку шляху до вершин педагогічної культури, прищепити смак до освіти, навчити одержувати задоволення від навчання, «навчити вчитися». Націленість навчально-виховного процесу в педагогічному вузі на розвиток педагогічної культури майбутнього вчителя історії диктує необхідність максимального використання засобів усіх вузівських дисциплін, включаючи історію. Вивчення спеціальної літератури з питання розвитку професійної культури вчителя історії, а також власний досвід роботи у вищій школі да-

ють змогу зробити висновок, що можливості даної навчальної дисципліни в розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя історії використовуються ще не достатньою мірою.

Роботи вітчизняних і зарубіжних психологів дозволили нам відстежити ті психічні механізми, розвиток яких здійснюється в процесі вивчення історії, на формування яких якостей особистості можна впливати в процесі навчання.

Цінними для нас були дослідження А.Н.Леонтьєва, Я.А.Пономарева, К.А.-Славської, Л.І.Анциферової, К.Дункера. Серед зарубіжних дослідників даної проблеми заслуговують на увагу роботи Д.Брунера.

Гуманізація освіти ставить перед педагогічним ВНЗ завдання підготовки вчителя історії-гуманіста, професіонала з високим рівнем педагогічної культури. В процесі підготовки такого професіонала педагогічний ВНЗ повинен використовувати всі наявні внутрішні і зовнішні резерви. Одним з таких резервів є вивчення історії. Творчий підхід до процесу викладання історії, а також знання психології навчання історії дають широкі можливості для підвищення рівня педагогічної культури майбутнього вчителя історії, для активізації особистісного саморозвитку студента.

Теоретичне дослідження основ педагогічної підтримки, актуальності і ефективності її використання для розгортання антропологічного характеру навчальної дисципліни «Історія», вдосконалення особистісного-професійного становлення майбутнього вчителя історії, що володіє високим рівнем педагогічної культури, дозволило нам визначити педагогічну підтримку як одну з умов розвитку професійної культури майбутнього вчителя історії в процесі вивчення історії. У нашому дослідно-експериментальному дослідженні педагогічна підтримка здійснюється з урахуванням стимулюючих чинників навчальної дисципліни «історія» (зміст навчального матеріалу, методи навчання, чинники спілкування), що сприяє ефективнішому рішенню поставленого завдання. Процес розвитку професійної компетентності не можна відривати від загального розвитку особистості і зокрема, такої вагомої для майбутньої викладацької діяльності вчителя історії якості як здібності до комунікації. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя історії зростає у міру освоєння ним сукупності культурних норм, зокрема духовно-етичних норм. Система способів цілеспрямованого впливу на розвиток професійних здібностей, формування ціннісного ставлення до спілкування, використовувана на заняттях історії, сприяє зростанню професійної компетентності, загальної культури в цілому.

Завданням даної статті є практичне обґрунтування шляхів і засобів педагогічної підтримки розвитку педагогічної культури у процесі фахової підготовки. Зокрема, як реалізувати можливості навчальної дисципліни «історія» в педагогічному вузі з метою розвитку духовно-етичних якостей, культурно-професійних, творчих рефлексій здібностей майбутнього вчителя історії, щоб процес розвитку педагогічної культури студентів у ВНЗ в майбутньому вийшов на інший

якісний рівень - саморозвиток.

Орієнтація навчального процесу на культуру як освітню цінність є формуючим чинником у вивченні історії. Вивчення історії - це багатобічний процес залучення до досягнень і цінностей культури інших народів. У процесі вивчення історії відбувається діалог культур. Сучасний світ не зможе існувати, якщо він не буде діалогічним. Діалогічність є результатом соціальної дифузії і відмінною ознакою постіндустріальної культури [1].

Робота з історичними фактами учить студентів інакше мислити, інакше відображати реальну дійсність. Розуміння, що одне і те ж явище можна бачити по-різному, сприяє толерантному ставленню до історично-культурних відмінностей. розуміння національних особливостей іншого народу, актуалізує можливість запустити механізм виховання толерантності у студентів.

Предмет «історія» є явищем, найтіснішим чином пов'язаним з розумовою діяльністю людини. Ця обставина дає цікавий матеріал для роздуму про вираз в історії системи моделей культури.

Питання, на які студенти не знайшли відповідь на занятті, стимулюють їх до пошуку відповіді, що сприяє розвитку пізнавальної активності студентів. Істотною справою є не лише те, які знання набув учень, а ще і те, як він набув їх, яка була особистісна робота, чи пережив він той логічний і психологічний процес, який є рушійною силою розвитку особистості [1].

Включення в навчальний процес проблемних ситуацій, опора на пізнавальні потреби і інтелектуальні якості студентів сприяють зростанню рівня пізнавальної активності майбутнього вчителя історії. Дуже важливо в навчальному процесі «йти назустріч їх інтересам, що прокидаються, здібностям і схильностям і розвивати їх у момент їх прояву» [1].

Використання методів роботи, що активізують пізнавальну і творчу діяльність студентів у процесі вивчення історії, сприяє розвитку здібностей, творчих рефлексій майбутнього вчителя історії, вихованню потреби до самовдосконалення і саморозвитку, сприяє особистісно-професійному розвитку майбутнього вчителя історії.

В умовах аудиторного обсягу годин, що постійно скорочується, на історію в педагогічному вузі позааудиторна робота складає важливу і невід'ємну частину загального навчально-виховного процесу. З гуманістичних позицій позааудиторна творча діяльність - це «самореалізація себе в ході освіти» [2], це самоорганізація своєї пізнавальної діяльності.

Власний вибір мети, її мотиваційне забезпечення - це самореалізація в процесі освіти. Вона неминуче пов'язана з особистісним самоврядуванням. Чим інтенсивніше його зусилля до досягнення обраної мети, тим активніший його особистісний саморозвиток, що в свою чергу породжує нові сенси, посилення діялісно-практичної залученості студента до процесу особистісно-професійного становлення. Важливим практичним результатом такого виду

діяльності є зростання професійної компетентності, загальної культури майбутнього вчителя історії, усвідомлення додаткової можливості свого особистісно-професійного вдосконалення, зростання самооцінки, самоповаги і як наслідок о гримання задоволення від процесу пізнання.

Таким чином, для більшості студентів визначився «індивідуальний освітній маршрут» - професійне особисте самовдосконалення, що є показником зростання рівня педагогічної культури.

Насичення позааудиторної і аудиторної роботи загальнокультурним і професійно-значущим змістом, дозволяють використовувати історію як чинник розвитку інтенціїдо особистісно-професійного вдосконалення самовдосконалення і як наслідок, до розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя історії.

Організація навчального процесу у напрямі педагогізації всіх навчальних предметів, взаємопроникнення спеціальних і загальноосвітніх предметів є важливою умовою особистісного і професійного становлення майбутнього вчителя істерії. Для педагогічного вузу дуже важливим є зближення викладання загальноосвітніх і спеціальних дисциплін. Інтеграція більшою мірою, ніж традиційне навчання сприяє особистісно-професійному зростанню майбутнього вчителя історії, формуванню його цілісного світогляду, здатності самостійно систематизувати наявні знання і нетрадиційно підходити до вирішення різних проблем.

Інтеграційний підхід у вивченні історії активізує пізнавальну діяльність студентів, зводячи її на вищий творчий рівень, моделює особистість, розширює її діапазон наукових знань, дає можливість більш осмислено, цілеспрямовано вивчати історію, інтеграція, як процес зближення, об'єднання, взаємопроникнення, доповнюваність дає змогу синтезувати, структурувати знання студентів. Здійснення інтеграційного підходу припускає такі етапи:

1. Цільовий (викладач ставить інтеграційні завдання);
 2. Мотиваційний (викладач стимулює студентів до узагальнення знань, формує пізнавальний інтерес);
 3. Змістовий (відбір матеріалу із залученням знань інших предметів);
 4. Вибір засобів навчання, способів навчальної діяльності;
 5. Контроль (оцінка, взаємоконтроль, проведення узагальнюючих занять).
- Для студентів гуманітарних факультетів історія повинна стати логічним продовженням вивчення спеціальних предметів.

На мотиваційному етапі студенти вивчають історичні документи. Змістовний етап припускає представлення своїх робіт: студенти представляють свої есе, малюнки на історичні сюжети, організовується «виставка», кожен коментує свій малюнок з використанням вивченого історично-фактичного матеріалу, відповідає на питання «відвідувачів» щодо історичних коментарів тих чи інших подій минувшини.

На завершальному етапі студенти виступають в ролі критиків: оцінюють роботи один одного. При цьому оцінюється не лише техніка малюнка, скільки

його історична сутність як ілюстрації певних подій.

Взаємодія і взаємодоповнення двох навчальних предметів (наприклад: зарубіжна література та історія на філологічному факультеті) сприяють розширенню культурологічних знань майбутніх вчителів-філологів.

Такі заняття характеризуються позитивним емоційним фоном, сприяють підвищенню мотивації до вивчення історії, розвитку професійної компетентності, пізнавальної активності студентів. Здійснюється розвиток професійно-значущих особистісних якостей вчителя історії: спостережливості, уміння слухати, приймати критичні зауваження, висловлювати свою думку, уміння бачити, перш за все, позитивне в роботі інших людей. Розвиток цих якостей сприяє зростанню рівня педагогічної культури майбутнього вчителя історії.

Міжпредметний зв'язок, організація творчої аудиторної і позааудиторної діяльності, коли позааудиторна робота стає гармонійним продовженням аудиторної, є ефективним засобом розвитку професійної компетентності, загальної культури, особистісних професійно-значущих якостей майбутнього вчителя історії в процесі вивчення історії.

Слід зазначити, що загальна тенденція в навчанні в педагогічному вузі спрямована на передачу знань, умінь і навичок з навчальної дисципліни і методики його викладання. Процес навчання побудований надмірно академічно. Дефіцит творчих завдань в виявилось проведено нами анкетування студентів.

На питання: «Який характер мають завдання найчастіше?» відповіді розподілилися таким чином: 37,5% студентів вважають, що завдання часто мають творчий характер; 62,5% вважають, що частіше репродуктивний характер.

Репродуктивна діяльність закріплює лише репродуктивне мислення і пам'ять і не сприяє розвитку продуктивного мислення і ініціативної соціально-активної особистості.

Збільшення частки творчих завдань в процесі вивчення історії слід розглядати як один із засобів розвитку професійної культури майбутнього вчителя історії. Розвиток професійної культури майбутнього вчителя історії в процесі вивчення історії здійснюється лише в умовах конструктивної, творчої діяльності, за умови створення педагогічної культурно-освітньої ситуації.

Стратегічна лінія процесу вивчення історії - це відмова від передачі готових знань, форм і способів педагогічної діяльності; це створення *умов і механізмів* саморозвитку, самореалізації, особистісного і професійного становлення майбутнього вчителя історії.

Особистісно-розвиваючу функцію виконує та навчальна діяльність, яка детермінує характер основних соціально-етичних, професійно-значущих новоутворень особистості. Використання інтерактивних методів в процесі навчання історії здійснює не лише корекцію поведінки відповідно до культурних норм, але і всіляко сприяє формуванню емоційно-ціннісних ставлень до різних подій і явищ життя, іншої людини і власному життю.

Професійно значущою якістю вчителя історії високої педагогічної культури є спостережливість. Здатність спостерігати, за окремими деталями одягу, зачісці, виразу обличчя визначати емоційний стан дитини, прогнозувати її дії - все це є важливим показником професіоналізму вчителя історії, рівня розвитку його педагогічної культури. Включення в процес навчання історії різних ділових ігор сприяє розвитку творчого потенціалу, особистісних професійно значущих якостей майбутнього вчителя історії.

Зміст заняття є важливим засобом розгортання антропологічного характеру навчальної дисципліни «історія» в педагогічному ВНЗ. Він повинен виконувати такі функції: розвивати професійно значущі особистісні якості майбутнього вчителя історії; сприяти підвищенню мотивації до професійного самовдосконалення; розвивати пізнавальну активність; підготувати майбутнього вчителя історії до життя в багатокультурному суспільстві.

Не менш важливим засобом дії на особистість майбутнього вчителя історії є особистість викладача, оскільки будь-які педагогічні завдання в навчальному процесі реалізуються в першу чергу викладачем. Ці завдання будуть реалізовані в тому випадку, якщо викладач розглядатиме навчальний процес як взаємодію рівноправних активних суб'єктів.

Для створення продуктивної навчальної взаємодії великого значення набуває уміння викладача реалізувати рівнопартнерську співпрацю в ході навчальної і контролюючої діяльності - активне залучення студентів до змістовної співпраці і міжособистісних стосунків.

На заняттях історії студенти активно опановують методами само- і взаємоконтролю, готують і проводять фрагменти заняття.

Викладач допомагає усвідомити і реалізувати студентам роль суб'єкта педагогічної діяльності, розкриває перед ним загальні, проміжні і приватні цілі, які їм належить спільно вирішувати, роз'яснює, яку роль відіграють ці механізми в професійній діяльності. Такі методи, використовувані в процесі вивчення історії, сприяють зростанню професійної компетентності майбутнього вчителя історії, розвитку його педагогічної культури.

Теоретичний аналіз філософсько-психологічної, педагогічної літератури, дисертаційних досліджень дозволили нам зробити висновок, що проблема розвитку педагогічної культури є актуальною і сьогодні. Педагогічна культура як динамічна система еволюціонує адекватно динаміці суспільних стосунків. Вчитель завжди повинен бачити на крок вперед. Ставлячи перед собою мету - розвиток професійної культури майбутнього вчителя історії, - ми закладаємо фундамент цього майбутнього вже сьогодні.

Завданням нашої експериментальної програми є розвиток професійної культури майбутнього вчителя історії. Спрямованість завдань на розвиток особистісних професійно-значущих якостей студентів - майбутніх вчителів історії сприяє успішному виконанню поставленого завдання. Навчити студентів вчи-

тися, одержувати задоволення від процесу самоосвіти, із тим щоб професійний і особистісний саморозвиток, самовдосконалення і самоактуалізація стали його «стратегією життя» [2, с. 77]. З цією метою ми використовували на заняттях історії методи кооперативного навчання.

Кооперативне навчання є могутнім інструментом розвитку особистості і покращує якість навчання. Робота в міні-групах на семінарських заняттях з історії, сприяє максимальній включеності в навчальний процес всіх студентів. Такі види роботи ми активно використовували при вивченні історії України.

Наприклад, студенти працюють над вивченням історичних документів в парах по 2 людини. Кожен повинен дізнатися, ставлячи питання про те, що із історичних документів про цей період історії нашої Держави він читав і що йому особливо імponує. Такі види роботи створюють позитивний емоційний фон на занятті, знімають бар'єри-перешкоди, що заважають ефективному спілкуванню, розвивають комунікативну активність, дозволяють краще дізнатися своїх однокурсників. Студенти охоче розповідають про свої пізнання, в процесі такої навчальної діяльності ситуація успіху забезпечена кожному студенту.

Активне використання кооперативних методів роботи, створення ситуації успіху на заняттях історії сприяють підвищенню рівня професійної компетентності майбутніх вчителів. Студенти вчать комунікативній поведінці адекватно ситуації спілкування, вчать не лише говорити, але й слухати співбесідника. Набувають навичок логічної вербальної аргументації власних суджень.

Таким чином, здійснення педагогічної підтримки з урахуванням стимулюючих чинників, а саме: зміст, використання різних методів і способів навчальної діяльності, особистісно розвиваючих можливостей навчальної дисципліни «історія», створення ситуації успіху для кожного студента - сприяє підвищенню професійної компетентності, пізнавальної активності, загальної культури і є необхідною умовою розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя історії в процесі вивчення історії.

Література:

1. Давидюк Н. Активізація пізнавальної діяльності студентів //Психологія: Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. - Вип. 11. - С. 346-354.
2. Оконь В. Основи проблемного обучения: Пер. с польск. - М.: Образование, 2008. - 208 с.
3. Радул Д В. Діагностика особистості майбутнього вчителя історії - К. Вища школа, 1995. - 150с.
4. Смирнов С.Д. Педагогика й психологія вищого образования от деятельности к личности. - М.: Аспект-Пресс, 2005. - 271 с.
5. Чернилевский В.Д., Филатов О.К. Технология обучения в высшей школе. - М.: Педагогика, 1996. - 234 с.